

ÚSTAVNĚ PRÁVNÍ ZÁKLADY PRÁVA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ZÁKON O ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ

Ilona Jančářová

ÚSTAVNÍ ZÁKONY

Vztah k ochraně životního prostředí:

- Ústava ČR (1/1993 Sb.)
- Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)
- Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky (110/1998 Sb.)

ÚSTAVA ČR (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.)

- **Preambule** - odhodlání společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní bohatství
- **Čl. 7** - Stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství
- **Čl. 10** - Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva

ZÁKON O ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ (17/1992 Sb.)

- Základní zásady (viz přednáška jaro 2017)
- Základní pojmy
 - **Přírodní zdroje** jsou ty části živé nebo neživé přírody, které člověk využívá nebo může využívat k uspokojování svých potřeb.
 - ↓
 - obnovitelné
 - ↓
 - neobnovitelné
 - **Životním prostředím** je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje → složky

Nález ÚS č. 280/1996 Sb.

„Pro **veřejné statky** je typické, že prospěch z nich je nedělitelný a lidé nemohou být vyloučeni z jeho požívání.

Příklady veřejných statků jsou národní bezpečnost, veřejný pořádek, **zdravé životní prostředí**. Veřejným statkem se tudíž určitý aspekt lidské existence stává za podmínky, kdy není možno jej pojmově, věcně i právně rozložit na části a tyto přiřadit jednotlivcům jako podíly.“

Nález III. ÚS 70/97

- „Skutečnost, že životní prostředí je veřejným statkem (hodnotou) ve smyslu preambule Ústavy a Listiny a čl. 7 Ústavy, nevylučuje existenci subjektivního práva na příznivé životní prostředí, jakož i práva v zákonem stanoveném rozsahu se jej domáhat.“

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD (LZPS)

Čl. 11

(1) Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu.

(2) Zákon stanoví, který majetek nezbytný pro zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob ...

VLASTNICTVÍ PŘÍRODNÍHO A KULTURNÍHO BOHATSTVÍ a čl. 11(2) LZPS

- Z.č. 44/1988 Sb., horní zákon:
 - Nerostné bohatství na území České republiky je ve vlastnictví ČR.
- Z.č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
 - Na území národních parků nelze zcizit pozemky, které jsou ve vlastnictví státu (obdobně NPR, NPP)
- Z. č. 20/1987 Sb., o památkové péči
 - Vlastnictví archeologických nálezů (jsou vlastnictvím kraje, nejsou-li vlastnictvím státu nebo obce)
- Přírodní zdroje, které nejsou předmětem vlastnických práv (viz přednáška podzim 2017)

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Čl. 11

(3) Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. **Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.**

Čl. 35

(3) Při výkonu svých práv nikdo nesmí **ohrožovat ani poškozovat životní prostředí**, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Čl.11/3 LZPS v z.č. 17/1992 Sb.

- **Poškození** životního prostředí je zhoršování jeho stavu znečištěváním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy.
- **Znečištění** životního prostředí je vnášení takových fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do životního prostředí v důsledku lidské činnosti, které jsou svou podstatou nebo množstvím cizorodé pro dané prostředí. (§ 8)

Čl.11/3 LZPS v z.č. 17/1992 Sb.

- **Přípustnou míru znečištění** životního prostředí určují mezní hodnoty stanovené zvláštními předpisy; tyto hodnoty se stanoví v souladu s dosaženým stavem poznání tak, aby nebylo ohrožováno zdraví lidí a aby nebyly ohrožovány další živé organismy a ostatní složky životního prostředí.
- Mezní hodnoty musejí být stanoveny s přihlédnutím k možnému kumulativnímu působení nebo spolupůsobení znečišťujících látek a činností. (§ 12)

Čl.11/3 LZPS v z.č. 17/1992 Sb.

- Každý je povinen, především opatřeními přímo u zdroje, **předcházet znečištění** nebo poškození životního prostředí a **minimalizovat nepříznivé důsledky** své činnosti na životní prostředí.
- Každý, kdo využívá území nebo přírodní zdroje, projektuje, provádí nebo odstraňuje stavby, je povinen takové činnosti provádět jen po **zhodnocení jejich vlivů** na životní prostředí a zatížení území, a to v rozsahu stanoveném tímto zákonem a zvláštními předpisy.
- Každý, kdo hodlá zavést do výroby, oběhu či spotřeby technologie, výrobky a látky, či kdo je hodlá dovážet, je povinen zabezpečit, aby **splňovaly podmínky ochrany životního prostředí** a aby v případech stanovených tímto zákonem a zvláštními předpisy byly posouzeny z hlediska jejich možných vlivů na životní prostředí. (§ 17)

Čl.11/3 LZPS v z.č. 17/1992 Sb.

- Lze-li se zřetelem ke všem okolnostem předpokládat, že hrozí nebezpečí nevratného nebo závažného poškození životního prostředí, nesmí být pochybnost o tom, že k takovému poškození skutečně dojde, důvodem pro odklad opatření, jež mají poškození zabránit. (§ 13)

Omezení a zákaz činnosti (§ 66 ZOPK)

Opatření k nápravě

Změna povolení (§ 176 SZ, IPPC) aj.

Čl.11/4 LZPS v právu životního prostředí

Čl. 11(4)

Vyvláštění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.

- Z.č. 114/1992 Sb. → Ochrana přírody je veřejným zájmem. Každý je povinen při užívání přírody a krajiny strpět omezení vyplývající ze ZOPK
- → Náhrady újmy za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření (§ 58)

Čl.11/4 LZPS v právu životního prostředí

- Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích:
 - Omezení vlastníků lesů při hospodaření v lesích ochranných a v lesích zvláštního určení (§ 36)
-
- Náhrady zvýšených nákladů spojených s omezením hospodaření – nikoliv náhrada ušlého zisku!
 - Lesy zvláštního určení = lesy na území NP a NPR
 - Vazba k § 58 ZOPK (viz judikatura
-
- IV.ÚS 2005/09 x NS 25Cdo 3837/2011 aj.)

Čl.11/4 LZPS v právu životního prostředí

- Z.Č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

Omezení vlastníka nemovité kulturní památky při péči o její zachování a obnovu

Možnost požádat o státní příspěvek

Nález I.ÚS 35/94

*„Prohlášení nemovitosti za kulturní památku není omezením vlastnického práva bez náhrady ve smyslu ustanovení čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Touto náhradou je třeba rozumět zejména poskytnutí odborné pomoci při obnově památky, poskytování podkladů a informací, zabezpečování projektových a stavebně restaurátorských prací při obnově vybraných kulturních památek a možnost žádat o poskytnutí fakultativního příspěvku na obnovu kulturní památky. **Fakultativní povaha formulací o možnosti poskytnout příspěvek je podřízena generelní úpravě LZPS.**“*

Nález Pl.ÚS 8/08

- Z.č. 114/1992 Sb. Opatření ke zlepšování přírodního prostředí
- 256/2010 Sb. Nález Pl. ÚS k omezení vlastnického práva dle § 68 ZOPK:

„Ustanovení článku 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod má ve výrazu "náhrada" na mysli náhradu jakékoliv újmy vlastníka způsobené omezením jeho vlastnického práva. Dle Ústavního soudu je tedy nutno ústavně konformně, tj. v souladu s čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a v souladu s předchozí náleзовou judikaturou, interpretovat § 68 odst. 4 větu třetí zákona o ochraně přírody a krajiny tak, že je jím kromě práva na náhradu škody konkretizováno ústavní právo vlastníka na náhradu za omezení jeho vlastnického práva.

LZPS

- Čl. 35

- Každý má **právo na příznivé životní prostředí**.
- Při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky **nad míru stanovenou zákonem**.

Příznivé životní prostředí – problematická interpretace

PŘÍKLAD: ROZVOJOVÉ PROJEKTY či REALIZACE EKON. ČINNOSTI

- Právo vlastnit majetek (čl. 11)
- Svoboda podnikání (čl. 26)
- Právo na příznivé životní prostředí (čl. 35)

Konflikt ústavně garantovaných práv

PŘÍKLAD – VĚTRNÁ ELEKTRÁRNA

- Záměr na výstavbu větrné elektrárny

Zájem o podporu obnovitelných zdrojů energie - ochrana před změnou klimatu

Zájem o ochranu zdravého životního prostředí (prostého hluku a vibrací)

- Konfliktní zájmy v rámci ochrany životního prostředí
- Z nálezů Ústavního soudu Litevské republiky

LZPS

Čl. 36 -

Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví - li zákon jinak.

Čl. 41/1 -

Práv uvedených v čl. 28, 31 a 35 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí !!!

Usnesení NSS 5 A 100/2001

- Práva na příznivé životní prostředí (čl. 35 Listiny) se lze domáhat toliko jako subjektivního veřejného práva za podmínek daných soudním řádem správním; jednou z nich je i aktivní žalobní legitimace navrhovatele (§ 65 s. ř. s.), spočívající v tvrzeném zásahu do práva.

PŘÍKLAD ASTMA

Matka pětiletého dítěte chce žalovat stát proto, že se domnívá, že u jejího syna se v důsledku nadměrného znečištění ovzduší v místě jejich bydliště projevilo těžké astma a alergie. Žalobou se chce domáhat jednoho z lidských práv zakotvených v Listině základních práv a svobod – práva na příznivé životní prostředí.

Posudte šance na úspěch této matky jako žalobkyně ve výše uvedené věci. (Čl. 35, 36 a 41 LZPS)

ZNEČIŠTĚNÉ OVZDUŠÍ NA OSTRAVSKU

1. Žaloba na ochranu před nezákonným zásahem podle části třetí zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní (21.5.2010) – neefektivní ochrana čistoty ovzduší, porušování čl. 35/11.LZPS (6 As 1/2014-30)

- **Žalovaný:** Česká republika - Vláda České republiky, MŽP, MD
- **Žalobce:** Statutární město Ostrava
- **Osoba zúčastněná:** Mgr. P.K. (I. ÚS 939/2012)

2. Žaloba na ochranu před nezákonným zásahem podle části třetí zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

- Nevypracování a nevydání akčního plánu podle z.č. 86/2002 Sb., o ovzduší (2 As 127/2014-32; 2 As 48/2015-60)

- **Žalovaný:** KÚ MSK
- **Žalobce:** Pavla S. a Vladimír B.

3. Žaloby o náhradu nemajetkové újmy za nesprávný úřední postup (Obvod. soud pro Prahu 10)

- **Žalovaný:** MŽP
- **Žalobce:** Vladimír Burda, Pavla Skýbová - neúspěšná

PROSAZOVÁNÍ PRÁVA NA PŘÍZNIVÉ ŽP – JAK?

Veřejnoprávní cesta:

- Podněty, stížnosti, petice
- Rozhodovací a jiné správních procesy včetně přezkumných řízení řádných i mimořádných
- Dozorová činnost
- Soudní ochrana

ESLP (např. Lopéz Ostra proti Španělsku)

(Čl. 8 Právo na respektování soukromého a rodinného života)

PROSAZOVÁNÍ PRÁVA NA PŘÍZNIVÉ ŽP v z.č. 17/1992 Sb.

- Každý se může **stanoveným způsobem domáhat** u příslušného orgánu svých práv vyplývajících z tohoto zákona a dalších předpisů upravujících věci životního prostředí. (§ 15)

PROSAZOVÁNÍ PRÁVA NA PŘÍZNIVÉ ŽP v z.č. 17/1992 Sb.

- Každý, kdo zjistí, že hrozí poškození životního prostředí, nebo že k němu již došlo, je povinen učinit v mezích svých možností **nezbytná opatření** k odvrácení hrozby nebo ke zmírnění následků a neprodleně **ohlásit** tyto skutečnosti orgánu státní správy; povinnost zasáhnout nemá ten, kdo by tím ohrozil život nebo zdraví své nebo osoby blízké. (§ 19)
- Sankce podnikajícím subjektům dle § 28/2 !

PROSAZOVÁNÍ PRÁVA NA PŘÍZNIVÉ ŽP v z.č. 17/1992 Sb.

- Za porušení povinností stanovených zvláštními předpisy o ochraně životního prostředí se ukládají pokuty nebo jiná opatření podle těchto předpisů; tím nejsou dotčeny případná trestní odpovědnost ani odpovědnost za škodu podle obecných právních předpisů. (§ 29)
- Příslušné orgány státní správy pro životní prostředí jsou oprávněny v případech, kdy hrozí závažné poškození životního prostředí nebo kdy k poškození již došlo, rozhodnout o dočasném zastavení nebo omezení činnosti, která může toto poškození způsobit nebo je již způsobila, na dobu nejdéle 30 dnů (předběžné opatření) a současně navrhnout opatření k nápravě věcně příslušným orgánům státní správy. Podrobnosti stanoví zvláštní předpisy. (§ 30)

PROSAZOVÁNÍ PRÁVA NA PŘÍZNIVÉ ŽP – JAK?

Soukromoprávní cesta:

- Sousedské žaloby
- Náhrada škody (uvedením v předchozí stav)
- Osobnostní práva

PROSAZOVÁNÍ PRÁVA NA PŘÍZNIVÉ ŽP – KDO?

Osoby, které se cítí být dotčeny na svém právu na příznivé životní prostředí, se mohou práva na příznivé životní prostředí domáhat:

A) samostatně

B) prostřednictvím jiných osob:

1) Spolky zaměřené na ochranu životního prostředí (I.ÚS 59/14)

- § 70 zák.č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
- § 115 zák.č. 254/2001 Sb., o vodách
- § 7 zák.č. 76/2006 Sb., o integrované prevenci
- zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů → vazba na postupy podle stavebního zákona (územní řízení, stavební řízení aj.) a jiná havazující řízení

2) zástupce veřejnosti (územní plánování – ÚPD) (NSS 2 Ao 5/2010; 4 As 217/2015-182)

3) Obce (NSS 4 AOs 1/2013-125)

4) Speciální žalobní legitimace (§ 66 s.f.s.):

- Nejvyšší státní zástupce
- Veřejný ochránce práv

NÁLEZY ÚSTAVNÍHO SOUDU

- **III. ÚS 70/97** – Skutečnost, že životní prostředí je veřejným statkem, nevylučuje existenci subjektivního práva na příznivé životní prostředí, jakož i práva v zákonem stanoveném rozsahu se jej domáhat (čl. 41)
- **I. ÚS 282/97** – Čl. 35 LZPS na právnické osoby vztahovat nelze. Práva vztahující se k životnímu prostředí přísluší pouze osobám fyzickým, jelikož se jedná o biologické organismy, které – na rozdíl od právnických osob – podléhají eventuálním negativním vlivům životního prostředí.
- **I.ÚS 59/14** – FO mohou své právo na příznivé ŽP realizovat prostřednictvím spolku na ochranu přírody

PŘÍKLAD HLINÍKÁRNA

Společnost HBG, a.s. zakoupila objekt staré teplárny, která již ukončila provoz, spolu s příslušnými pozemky. Hodlá teplárnu přestavět a v nové provozovně přetavovat hliník. Technologie, kterou hodlá hliníkárnu vybavit, by splňovala veškeré požadavky stanovené právními předpisy na ochranu ovzduší, dalších složek životního prostředí i na ochranu zdraví člověka. Místní obyvatelé, kteří se obávají možných negativních vlivů hliníkárny na své okolí, se postavili proti navrhovanému projektu. Tvrdí, že tím bude porušeno jejich právo na příznivé životní prostředí, neboť v objektu budou umístěny rašelinářské soli, které by při případném úniku mohly představovat závažné nebezpečí pro životní prostředí i zdraví obyvatel.

Projekt hliníkárny je v souladu se schválenou územně plánovací dokumentací. Společnost HBG, a.s. podala návrh na zahájení řízení o změně stavby. Zajímá se o to, zda veřejnost v daném případě by skutečně mohla úspěšně s tvrzením o porušování práva na příznivé životní prostředí a jak se proti tomu může bránit. Je v souladu s právem, aby stavební úřad zamítl návrh na změnu stavby a proč? Může být tento projekt zamítnut z toho důvodu, že obec nemá o zamýšlenou aktivitu ve svém územním obvodu zájem?

(Čl. 35 a 26 LZPS)

LZPS

- Čl. 6 - Každý má právo na život.
- Čl. 31 - Každý má právo na ochranu zdraví.
- Čl. 28 - Zaměstnanci mají právo na uspokojivé pracovní podmínky.

LZPS

Čl. 9 - Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.

Výjimka:

Služba vyžadovaná na základě zákona v případě živelných pohrom, nehod nebo jiného nebezpečí, které ohrožuje životy, zdraví nebo značné majetkové hodnoty. Jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých.

Úst.z. č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky
Z.č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému

LZPS

Čl. 12 - Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.

Výjimka:

Pokud je obydlí používáno také pro podnikání nebo provozování jiné hospodářské činnosti, mohou být takové zásahy zákonem dovoleny, je-li to nezbytné pro plnění úkolů veřejné správy.

- Novela zákona o ovzduší (rozpor či soulad s LZPS?)
- Nález Pl. ÚS 2/17 ➡ stížnost zamítnuta

LZPS

Čl. 14 - Svoboda pohybu a pobytu je zaručena.

Výjimka:

Tyto svobody mohou být omezeny na vymezených územích mj. z důvodu ochrany přírody.

LZPS

- Čl. 18 - Právo petiční
- Čl. 19 - Právo shromažďovací
- Čl. 20 - Právo sdružovací

LZPS

- Čl. 21 - Právo občanů podílet se na správě věcí veřejných
- Čl. 17/5 - Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti.
- Čl. 35/2 - Každý má právo na včasné a úplné **informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů.**

Čl.35/2 LZPS v z.č. 17/1992 Sb.

- Každý, kdo svou činností znečišťuje nebo poškozuje životní prostředí, nebo kdo využívá přírodní zdroje, je povinen na vlastní náklady zajišťovat sledování tohoto působení a znát jeho možné důsledky.
- Právnícké osoby a fyzické osoby oprávněné k podnikání jsou povinny v rozsahu a za podmínek stanovených **zvláštními předpisy** poskytovat informace o svém působení na životní prostředí. (§18)
- Aktivní zpřístupňování informací (§ 10a z.č. 123/1998 Sb.)

Z.č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR

- Možnost vyhlásit mimořádný (krizový) stav (např. nouzový stav, stav nebezpečí)

- Omezení některých lidských práv
- Zjednodušení či zkrácení některých povolovacích procesů

POUŽITÉ A SOUVISEJÍCÍ ZDROJE:

- JUDr. Jana Tkáčiková, Ph.D.: Ústavní základy práva životního prostředí.
- JANČÁŘOVÁ, Ilona a Jiří VODIČKA. Krátké zamyšlení nad přímými kontrolami spalovacích stacionárních zdrojů umístěných v rodinných domech, bytech a stavbách pro individuální rekreaci. *České právo životního prostředí, Praha: Česká společnost pro právo životního prostředí, 2016, č. 2, s. 41-53. ISSN 1213-5542.*
- ZDVÍHAL Zdeněk: *Novela zákona o ovzduší – na pomezí ústavní konformity?*, *Právní rozhledy 20/2017, s. 687*
